

О. Рибицька,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛУЖБОВИХ ОСІБ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВЧИНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ В ЕКСТЕРИТОРІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Просторовий принцип дії кримінального процесуального закону України (далі – КПК України) поширюється не тільки на територію України, а і на її екстериторіальний простір. Спираючись на ч. 2 ст. 4 та главу 41 КПК України кримінальне провадження на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, здійснюється відповідно до кримінального процесуального закону України [1]. Порядком здійснення кримінального провадження в екстериторіальному просторі є спеціальним на відміну від звичного нам загального. Адже як відомо відповідно до ст. 3 КПК України основними учасниками кримінального провадження, які представляють сторону обвинувачення, є слідчий та прокурор. Вони наділені процесуальними права, обов'язками, та певним обсягом повноважень достатнім для ефективного здійснення процесуальної діяльності. Наприклад, відповідно до ч. 1. ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним

з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Проте у випадках передбачених главою 41 КПК України встановлюється певна специфіка кримінального провадження в екстериторіальному просторі України. Це стосується, перш за все, службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій в екстериторіальному просторі України, визначення їх процесуального статусу. В з'ясуванні кола повноважень суб'єктів кримінального провадження в екстериторіальному просторі України, в необхідності їх розширення, деталізації та уточненні і є актуальність даного дослідження. За останні десятиліття проблематику викладали такі видатні науковці-теоретики та науковці-практики, як С.В. Давиденко, В.І. Галаган, О.М. Калачова, С.І. Щериця, Л.Д. Удалова, С.М. Стахівський, С.Г. Волкотруб та інші. Проте, більшість вчених розглядають лише окремі аспекти процесуального статусу службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій при здійсненні кримінального провадження в екстериторіальному просторі України. Не

вирішеними залишаються, наприклад, такі проблемні питання як момент початку кримінального провадження та проведення першочергових процесуальних дій при здійсненні кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Мета дослідження полягає в тому, що із урахуванням сучасних положень кримінального процесуального закону України та відповідних міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, з'ясувати процесуальний статус службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій в екстериторіальному просторі України.

Поставлена мета зумовлює вирішення таких завдань:

– визначити коло службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій під час кримінального провадження в екстериторіальному просторі України;

– визначити коло повноважень, якими наділені службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій під час кримінального провадження в екстериторіальному просторі України.

Відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 519 КПК України службовими особами, уповноваженими на вчинення процесуальних дій, є: керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України або визначена ним службова особа – у разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном; капітан судна України – у разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами Укра-

їни під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітан судна України зобов'язаний призначити іншу службову особу, уповноважену на вчинення процесуальних дій, якщо він є потерпілим внаслідок вчинення відповідного кримінального правопорушення. Аналізуючи ч. 1 ст. 519 КПК України можна зробити висновок, що перелік службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій є вичерпним та повним. Однак, у ч. 2 цієї ж 519 ст. КПК України зазначаються обставини за настання яких повинна бути призначена інша службова особа, що призводить до виникнення колізії в кримінальному процесуальному законі. Кримінальний процесуальний кодекс України як і решта національного законодавства не наводить вичерпного переліку службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій, так як і механізму їх заміщення. Проте позитивним є той факт, що, принаймні, кримінальним процесуальним законом в таких елементах екстериторіального простору як територія дипломатичного представництва та консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні визначена службова особа, уповноважена на вчинення процесуальних дій під час здійснення кримінального провадження. Адже, спираючись на ч. 3 ст. 4 КПК України, якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено поширення юрисдикції України на особовий склад Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави, то провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території іншої держави стосовно особи з такого особового складу, здійснюється в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним

законом України. Також слід згадати і про космічний простір, відповідно до ст. 8 міжнародного Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 року, держава-учасниця Договору, до реєстру якої занесено об'єкт, запущений у космічний простір, зберігає юрисдикцію і контроль над таким об'єктом і над будь-яким екіпажем цього об'єкта під час їх знаходження в космічному просторі, у тому числі і на небесному тілі [2]. Виходячи із цього, слід виділити ще два елементи екстериторіального простору в вузькому розумінні, а саме: особовий склад Збройних Сил України та космічний простір. Аналізуючи вищезазначене виникає декілька логічних питань: яка службова особа буде уповноважена на процесуальні дії; якими саме повноваженнями буде наділена службова особа; який процесуальний статус буде мати відповідно до закону службова особа, уповноважена на процесуальні дії в вищезазначеному екстериторіальному просторі. Ні на одне з перелічених запитань КПК України відповідей не надає, що є підставою для внесення змін та доповнень до норм кримінального процесуального закону задля заповнення прогалів та усунення колізій.

Глава 41 КПК України регулює здійснення кримінального провадження лише для двох з чотирьох вищевказаних елементів екстериторіального простору. Виходячи з цього будемо досліджувати процесуальний статус керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітана повітряного, морського чи річкового судна України. Кримінальним процесуальним законом не встановлюється, яка саме уповноважена службова особа має розпочати кримінальне провадження, у разі виявлення ознак кримінального правопорушення в екстериторіальному просторі. Адже відповідно

до п. 8 І розділу положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення реєстраторами Реєстру є: прокурори, у тому числі керівники органів прокуратури; керівники органів досудового розслідування; керівники органів дізнання; слідчі органів поліції, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та органів Державного бюро розслідувань; детективи підрозділів детективів та внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень; дізнавачі підрозділів дізнання органів поліції, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та органів Державного бюро розслідувань, а також уповноважені особи інших підрозділів зазначених органів, уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків [3]. Перелік є вичерпним та таких службових осіб, як керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, капітан повітряного, морського чи річкового судна, не містить. Отже, питання залишається не вирішеним і актуальним для подальших досліджень. Не менш важливим є проблематика реалізації кримінально-процесуальних повноважень суб'єктами кримінального провадження в екстериторіальному просторі. Таким чином відповідно до ч. 1 ст. 520 КПК України службові особи, передбачені частиною першою ст. 519 КПК України, зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України, на повітряному, морському

чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Проте дане положення на пряму суперечить ч. 2 ст. 214 КПК України в якій зазначається, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Ніяк не врегулює цю колізію, і положення п. 2 ч. 3 ст. 214 КПК України в якому вказується, що у разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань за першої можливості. Підсумовуючи все вищеперелічене слід зробити висновок, що не вирішеним залишається момент початку досудового розслідування, при виявленні ознак кримінального правопорушення, на повітряному судні, на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном. Зважаючи на це, відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 214 КПК України здійснення досудового розслідування, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

- 1) відібрано пояснення;
- 2) проведено медичне освідування;
- 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Виходячи і цього при виявленні ознак кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному судні, уповноваженій службовій особі, забороняється законом вчинення будь-яких інших процесуальних дій, окрім вищевказаних. Проте норма ч. 2 ст. 520 КПК України уповноважує, керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, капітана повітряного, морського чи річкового судна, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, на здійснення наступних процесуальних заходів:

1) застосування заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна, здійснення законного затримання особи в порядку, передбаченому КПК України

2) проведення слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку житла чи іншого володіння особи і особистого обшуку без ухвали суду, огляду місця вчинення кримінального правопорушення в порядку, передбаченому КПК України.

Як діяти керівнику дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, капітану повітряного судна у разі виявлення ознак кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи, на повітряному судні кримінальним процесуальним законом не врегульовано в повній мірі, що викликає багато запитань та суперечностей. Адже дотримуючись кримінально-процесуальних норм ст. 520 КПК

України, вищевказані службові особи порушують положення ст. 214 КПК України, за що можуть бути притягнені до відповідальності, а всі здійсненні процесуальні дії визнанні не законними.

Стороною обвинувачення відповідно до ст. 3 КПК України виступають слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник. Якщо проаналізувати повноваження капітана морського чи річкового судна при здійсненні процесуальних дій при виявленні ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні то його процесуальний статус можна було б прирівняти до процесуального статусу або слідчого, або дізнавача. Проте кримінальним процесуальним законом, національним законодавством та міжнародними договорами ні одна службова особа з зазначених у ст. 519 КПК України не наділяється процесуальним статусом під час здійснення кримінального провадження та проведення процесуальних дій в екстериторіальному просторі. Із цього випливає ще одна неточність, а саме у ч. 3 ст. 520 КПК України зазначається, що процесуальні дії під час кримінального провадження, що проводяться докладно описуються у відповідних процесуальних документах, а також фіксуються за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, коли таке фіксування неможливе з технічних причин. Як відомо, найбільш поширеним процесуальним документом, який складається під час процесуальної дії є протокол. Проте відповідно до ч. 1 ст. 106 КПК України протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення. Отже, процесуальні

документи у формі протоколу, складені під час проведення процесуальних дій керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, капітаном морського чи річкового судна будуть не законними та ніякої кримінально-процесуальної цінності представляти не будуть.

Виникає також питання кримінально-процесуальної компетентності службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій в екстериторіальному просторі. Ідеться про теоретичні знання норм КПК України та про практичні навички проведення процесуальних дій. Адже окрім КПК України, кримінально-процесуальними повноваженнями більше ніякий нормативний акт не наділяє ні керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, ні капітана повітряного, морського чи річкового судна. Вищевказані службові особи більш кваліфіковані у виконанні своїх професійних повноважень. Так, відповідно до ч. 8 ст. 6 Закону України «Про дипломатичну службу» дипломатичні представництва та консульські установи України за кордоном є постійно діючими установами України, основним завданням яких є представництво України в державі перебування та підтримання офіційних міждержавних відносин, захист інтересів України, прав та інтересів її громадян і юридичних осіб за кордоном [4].

Наприклад, за ст. 20 Консульського статуту України, консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб юридичні особи та громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством держави перебування і міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, а також міжнародними звичаями[5].

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, слід зробити наступні висновки. По-перше, КПК України не врегульовує, яка саме службова

особа, уповноважена розпочати досудове розслідування, в разі виявлення ознак кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. По-друге, нагального вирішення потребує момент початку досудового розслідування, на підставі цього пропонується внести зміни до ч. 3 ст. 214 КПК України, і викласти у наступній редакції: «У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань за першої можливості». Таке врегулювання норм законодавства усуне суперечності та колізії між положеннями КПК України. По-третє, задля законного проведення процесуальних дій та оформлення процесуальних документів пропонується суб'єктів кримінального провадження в екстериторіальному просторі наділити процесуальним статусом на час здійснення кримінальних процесуальних заходів. Потреби і розумної необхідності у збільшенні повноважень службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій в екстериторіальному просторі немає в силу їхньої кримінально-процесуальної компетентності. Результати дослідження можуть бути використанні у науково-дослідницькій сфері для подальшого дослі-

дження особливостей здійснення кримінального провадження в екстериторіальному просторі, а також у нормотворчій діяльності для уточнення і удосконалення норм кримінального процесуального законодавства України. Дана проблематика є доволі обширною, залишаються невирішеними і потребують подальшого дослідження такі питання як особливості здійснення процесуальних дій під час кримінального провадження в екстериторіальному просторі та порядок їх фіксування.

У статті автор вказує на колізійність норм Кримінального процесуального кодексу України щодо вичерпності переліку службових осіб уповноважених на вчинення процесуальних дій під час кримінального провадження на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Аналізуючи національне кримінальне процесуальне законодавство та міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, вказується на прогалини в кримінальному процесуальному законодавстві щодо визначення службових осіб на інших елементах екстериторіального простору, окрім вищезазначених. Автор також досліджує коло процесуальних повноважень, якими наділені, відповідно до КПК України, службові особи, уповноважені на їх вчинення під час кримінального провадження в екстериторіальному просторі України з метою визначення їхнього процесуального статусу. Також розглядається доцільність наділення кримінальними процесуальними повноваженнями керівників дипломатичних

представництв та консульських установ України за кордоном, капітана повітряного, морського чи річкового судна в силу їх знань та практичних навичок. Досліджується момент та законодавча проблематика початку кримінального провадження на території дипломатичної установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. У висновках автор наводить власні міркування щодо необхідності внесення змін до норм КПК України з питань процесуального статусу службових осіб, з метою врегулювання колізій та прогалин кримінального процесуального закону та вказує на перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: екстериторіальний простір, службова особа, процесуальні повноваження, юрисдикція, процесуальний статус.

Rybytska O. Procedural status of officials authorized to perform procedural actions in the extraterritorial space of Ukraine

In the article the author points out the conflict of norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the exhaustiveness of the list of officials authorized to perform procedural actions during criminal proceedings on the territory of a diplomatic mission or consular post of Ukraine abroad, on an aircraft, sea or river vessel outside Ukraine. flag or with the identification mark of Ukraine, if this vessel is assigned to a port located in Ukraine. Analyzing the national criminal procedural legislation and international treaties ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, it indicates the gaps in the criminal procedural legislation on the definition of officials in

other elements of the extraterritorial space, in addition to the above. The author also examines the range of procedural powers vested in accordance with the CPC of Ukraine by officials authorized to commit them during criminal proceedings in the extraterritorial space of Ukraine in order to determine their procedural status. The expediency of conferring criminal procedural powers on the heads of diplomatic missions and consular posts of Ukraine abroad, the captain of an aircraft, sea or river vessel due to their knowledge and practical skills is also considered. The moment and legislative issues of initiating criminal proceedings on the territory of a diplomatic mission or consular post of Ukraine abroad, on an aircraft, sea or river vessel outside Ukraine under the flag or with the identification mark of Ukraine, if this vessel is assigned to a port located in Ukraine. In the conclusions, the author gives his own views on the need to amend the CPC of Ukraine on the procedural status of officials, in order to resolve conflicts and gaps in the criminal procedure law and points to the prospects for further research.

Key words: extraterritorial space, official, procedural powers, jurisdiction, procedural status.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.12.2021).

2. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла: Міжнародний договір від 27.10.1967р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 01.12.2021).

3. Положення про Єдиний реєстр судових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Генерального

прокурора від 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text> (дата звернення 01.12.2021).

4. Закон України Про дипломатичну службу від 07.06.2018 р. № 2449-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text> (дата звернення 01.12.2021).

5. Консульський статут: Указ Президента України від 02.04.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/127/94> (дата звернення 01.12.2021).

